

הרב צבי קרייזר

בעמח"ס 'באר צבי'

בני ברק

חצי שיעור במצוות

הנה, נחלקו גדולי האחרונים במי שאין לו אלא רק מקצת מן השיעור הנחוץ לקיום המצוה, האם מחוייב הוא עכ"פ לקיים מקצת מהמצוה, או שמא כיון שאין ביכולתו לקיים את כל המצוה בשלימות כשיעור, אין כל ענין בעשיית חצי מצוה. וכמו"כ נפק"מ בחולה שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס, האם יהיה מחוייב לאכול לכה"פ חצי שיעור.

דעת המשל"מ (בפ"א מהל' חמץ ומצה סוף ה"ז) היא דאם אדם אוכל פחות מכשיעור מצוה לא עשה ולא כלום. וכדבריו כתבו בשו"ת רבי יעקב מליסא (סי' י"ד), ובמנ"ח (מצוה ו', י', קל"ד), וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' י"ח) דאכילה בכזית משמע, ואם אינו אוכל כשיעור לאו מצוה היא כלל.

אולם, החיד"א בכמה מקומות בספריו כתב דשפיר יש קיום מצוה גם בפחות מכשיעור. בספרו עין זוכר (מערכת ה' אות ל"ח) כתב, דמש"כ המשל"מ דבחצי שיעור לא קיים כל מצוה מיירי דוקא במי שהיה לפניו שיעור שלם אך הוא בשאט נפש אכל רק חצי שיעור, בזה ודאי דלא עשה כלום, אבל באופן דאין בידו לאכול כזית מסתבר דיש לו זכות. וכ"כ בספרו שו"ת חיים שאל (סי' ד') שיש מצוה לאכול פחות מכזית, רק שלא יברך ע"ז. וכ"כ בספרו ברכי יוסף (או"ח סי' תפ"ט סק"ד) וז"ל: ונראה לי דקצת מצוה איכא וזכר לדבר, מדקיי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וה"ה דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור, ולא יהא אלא לזכר המצוה צריך לאכול. וכן פסק בס' מחזיק ברכה (סי' תע"ה) וכתב וז"ל: שסברא אלימתא היא שהרי מדה טובה מרובה ממדת פורענות, ואם בחצי שיעור איסור של תורה ענוש יענש הדברים ק"ו באוכל חצי שיעור מאכילת מצוה כשאין בידו לקיימה בודאי שהקב"ה קובע לו שכר. וכן פסק בשו"ת בנין עולם (להגאון מסובלך זצ"ל או"ח סי' י"ט) וביד המלך (פ"ט מהל' חמץ ומצה).

ובשאלת אריה (סי' ק') כתב עוד יותר, דעל אכילת חצי שיעור במצוה יש לו גם לברך עליה, דלפי מה דקיי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה מטעם דחזי לאיצטרופי (יומא עד.), א"כ ה"ה גם לגבי מצוה באוכל פחות מכשיעור מן המצוה קיים מקצת מצוה, וראוי גם לברך עליה עיי"ש [ודלא כמוש"כ בשו"ת חיים שאל הנ"ל, שיש מצוה באכילה פחות מכזית רק שלא יברך ע"ז עיי"ש].^א

וכן פסק בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' קל"ז). ולכן פוסק בשו"ת דברי מרדכי (פרידבורג סי' נ') דמי שאין לו אפשרות לאכול כזית מצוה או מרור שחייב לאכול כל מה שביכולתו, והנה שחרו

א. אולם זה עתה הופיע ספר שאג"א מהדורת הרב דו"מיטרובסקי שליט"א, עם הגהות 'מילואי קול אריה', ושם מסיק דבאמת אין כוונת השאג"א כהפשטות שכתבנו, אלא דגם הוא ס"ל דבחצי שיעור ליכא מצוה כלל, אלא דמ"מ כיון דחזי לאיצטרופי דאם יאכל כזית יהיה בזה קיום מצוה או אין ראוי לאכול בלי לברך, עיי"ש. והביא שכ"כ בשיטתו גם הכת"ס (או"ח סי' צ"ו ד"ה וכאשר), ובבנין עולם להגר"י חבר או"ח סי' י"ט אות י"ט, ועו"ס.

אתו [וע"ע בענין זה בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' שפ"ג, ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (ח"א סי' ד'), ובשע"ת (או"ח ס' תפ"א) בשם שו"ת בית יהודה סי' נ"ח גבי שנים שמהלכין במדבר ויש להם רק כזית אחד].

בביאור מחלוקת גדולי האחרונים הנ"ל

ובביאור מחלוקתם נראה, דהנה ידוע מה שחקרו האחרונים (עיין קוב"ש ב"ב אות שס"ז) בדינא דחצי שיעור דאיסורין, דס"ל לרבי יוחנן ביומא (ע"ד). דאסור מן התורה משום דחצי לאיצטרופי לשיעור שלם, מהו ביאור הטעם בזה - האם הפשט הוא שזה סימן שמאחר שהוא ראוי להצטרף עם חצי שיעור אחר, הוי הוכחה להיותו דבר איסור וע"כ הוא אסור כי גם הוא יש עליו שם איסור, ורק דלגבי מלקות בעינן שיעור שלם [וגם לגבי איסור אכילה ביוה"כ, דהוא על הגברא, הפשט דהוי ראייה על האיסור גם בחצי שיעור. ועיין ריטב"א ברפ"ב דנדרים דגם חזיר ונבילה אין גופן אסור איסור חפצא אלא כי האדם אסור לאכלן, וע"ע בחי' הגרש"ש נדרים סי' ט' בזה]. או דילמא דהפשט ב'חזי לאיצטרופי' הוא שמה שיש באפשרות שיצטרף לשיעור שלם זהו סיבת האיסור, דהתורה אסרה חצי שיעור מחשש שיבוא על ידו לשיעור שלם, ע"י שיצטרף עמו עוד חצי שיעור, והוי מעין הרחקה שמא יבא לידי איסור לאו, מאחר דחזי לאיצטרופי.

ולכאורה, בזה נחלקו האחרונים הנ"ל לענין חצי שיעור במצוות, דאם מה שחצי שיעור אסור היכא דחזי לאיצטרופי הוא משום החשש שישלים השיעור [וכהצד הב'], א"כ מסתבר שכל זה שייך דוקא לגבי איסורים, אבל לגבי מצוות י"ל דבחצי שיעור אין מצוה כלל [וזה מה דס"ל להמשל"מ ודעימי']. אבל אם הטעם דחזי לאיצטרופי הוא דזה מוכיח שגם חצי שיעור מוגדר כדבר האסור, יש מקום לומר כן גם לגבי מצוות, דכיון דבכזית מצוה יוצאים ידי חובה, וחצי שיעור חזי לאיצטרופי לשיעור שלם, הרי זה מוכיח דגם על החצי שיעור יש שם של מצוה.

עוד נראה דיש לבאר מחלוקתם באופן אחר, דיש לחקור בדינא דאין אכילה פחותה מכזית, האם הפשט הוא שעל פחות מכזית אין ע"ז שם אכילה כלל, או דבאמת גם אכילה כל דהו שם אכילה עליה, והוי מעשה מצוה, אלא דבדין שיעורין, דהו הלמ"מ, נתחדש דאין המצוה מתקיימת אלא בשיעור אכילה של כזית. וממילא יתכן לומר שבזה נחלקו האחרונים הנ"ל - האם שייך קיום מצוה באכילה של פחות מכזית, דהמשל"מ ודעימי' ס"ל שעל אכילה פחות מכזית אין עליה שם אכילה כלל [ומה שאסור ח"ש זהו כהצד השני הנ"ל ב'חזי לאיצטרופי', או כדברי התוס' (ביומא ע"ד. ד"ה כיון) דעיקר טעמו של ר' יוחנן הוא מקרא ד'כל חלב']. אבל החולקים בזה ס"ל שיש כאן אכילה, רק שחסר בשיעור.

ראיית השבות יעקב מנשבע שלא יאכל מצוה

והנה, השבות יעקב הביא ראייה לדבריו שבפחות מכשיעור לאו מצוה היא כלל, ממה שנפסק בשו"ע (או"ח סי' תפ"ה) שמי שנשבע שלא לאכול מצוה כל השנה אסור לאכול מצוה כליל פסח. וקשה, לפי מה דקיי"ל לענין שבועה, שהאומר שבועה שלא אוכל היינו בכזית, א"כ אכתי יהיה

עליו חיוב לאכול לכה"פ פחות משיעור כזית [ודוחק לאוקמי דברי השו"ע שכתב דאסור לאכול מצה היינו דוקא שיעור שלם דכזית]. אלא ודאי פשוט שמכיון שאינו אוכל כשיעור לאו מצוה היא (עי' שערי תשובה סו"ס תע"ה וסי' תפ"ב).

וכבר תמהו עליו כל האחרונים (בשו"ת חיים שאל להחיד"א ח"א סי' ד', ובחקרי לב או"ח סי' ד', ובכת"ס או"ח סו"ס צ"ו, ובשו"ת דברי חיים או"ח סי' כ"ה) דמה ראייה היא זו, דודאי הא דקיי"ל דשלא אוכל בכזית משמע, היינו דאינו חייב קרבן שבועה כי אם בכזית, אבל זה ברור שאסור בכל שהוא מטעם דחצי שיעור אסור מן התורה, וכך פסק המחבר ביו"ד סי' רל"ח, וכ"כ הרמב"ם (בפ"ד משבועות ה"א) דהנשבע שלא לאכול אסור אף בחצי שיעור.

והנה, בעיקר הסברא שכתבו האחרונים לדחות את ראיית השבו"י מנשבע שלא לאכול מצה, דאיסורא איכא גם בחצי כזית, באמת זה תלוי בנידון האם באיסור שבועה ג"כ אמרינן איסור דחצי שיעור מטעם דחזי לאיצטרופי. דיעויין בר"ן בשבועות (ט. מדפי הרי"ף) דבהו"א שלו כתב דשבועה וקונם ליכא איסור חצי שיעור, ומי שנשבע שלא יאכל מותר לו לכתחילה לאכול פחות מכשיעור, וזהו משום שאיסור שבועה חל ע"י האדם עצמו וכל שלא נתכוין אלא לכזית, א"כ פחות מכזית הוי היתר גמור. אולם, הר"ן מסיק לא כך, אלא דגם בשבועה איכא איסור חצי שיעור, שכן מבואר ברמב"ם (פ"ד משבועות ה"א ובפ"א מנדרים ה"ה), דגם בשבועה שייך הטעם דחזי לאיצטרופי [ובביאור הדבר יל"ב לפי הצד השני שהבאנו לעיל, שהוא משום חשש שמא יבא להשלים השיעור, וסברא זו שפיר שייך גם באיסור שבועה]. ולפי"ז שוב צ"ע ראיית השבו"י מנשבע שלא יאכל מצה, הא גם חצי שיעור בקונם ושבועה אסור מן התורה וכמש"כ הרמב"ם הנ"ל.

ראייה מאיסור חדש

עוד הביא החיד"א שם (בשו"ת חיים שאל סי' ג') בשם ספר מחנה ראובן להוכיח שבאכילת מצה פחות מכזית אין מצוה כלל, ממה שכתבו התוס' בקידושין (לה. ד"ה אקרו) בשם הירושלמי, דהטעם שלא אכלו מצה מחדש בבואם לארץ מטעם עשה דוחה ל"ת הוא משום דאין עשה דלפני הדיבור דוחה ל"ת דלאחר הדיבור. וקשה, למה לא אכלו פחות מכשיעור, דמפאת איסור חדש אין לחוש דהוא רק בכזית, ועכ"פ היו מקיימין מקצת המצוה [ודוחק לאוקמי דברי הירושלמי דאכן אכלו פחות מכשיעור ואפ"ה זה נחשב שלא קיימו מצות מצה דהא לא אכלו כזית], וע"כ דבפחות מכזית אין מצוה כלל. ולכן פוסק דאם אין לו אלא חצי זית מרור אינו מחוייב לאכול אותו בליל פסח, דהא הוקשו מצה ומרור כמובא בפסחים (לה:), וכמו שבמצה פחות מכשיעור לאו מצוה היא ה"ה מרור כן. אולם, החיד"א בעצמו (שם סי' ד') מסיק בסופו שאף שאין לו כזית מצה או מרור צריך לאכול, אף שהוא פחות מכזית, עיי"ש.

אמנם, יש לעיין בעיקר ראייתו, דהוציא שאין שום מצוה בפחות מכזית מכך דמסיק הירושלמי שלא קיימו את העשה דמצה, דאדרבה, מאחר דקיי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה א"כ אם קיום המצוה הוי דוקא בכזית, הרי לא הוי בעידנא, דעל איסור חדש עובר האדם מיד

גם בחצי שיעור, ואילו את העשה יקיים רק בכזית שלם, ומה הקשו התוס' שיבא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש. וע"כ צ"ל דגם במצוה אמרינן שמקיים את המצוה גם בחצי שיעור, וא"כ הראיה היא להיפך מדבריו. וצ"ל דפשיטא ליה דההאוכל כזית בב"א לא שייך לומר שעשה כאן איסור של 'חצי שיעור', כי הכל אכילה אחת ושפיר הו"ל בעידנא.

חילוק כשאין בדעתו להשלים השיעור

והנה, בשו"ת חפץ (סי' ז') כתב לדחות את ראיית השבו"י, דבשלמא בנשבע שלא לאכול הרי אין בדעתו כלל לאכול שיעור שלם, דהרי יש עליו איסור מחמת השבועה, ובכה"ג בודאי י"ל דבאכילת מקצת לא עשה מצוה כלל. וכן משמע מדברי הגמ' בזבחים (פח.). עיי"ש. משא"כ כשרוצה לקיים את המצוה כשיש לו רק פחות מכזית, מאחר שבדעתו וברצונו לקיים את המצוה בשלימות ולכשימצא השיעור בודאי יאכל וישלים שיעור שלם, ממילא י"ל דגם באכילת זה המקצת מקיים מצוה.

ולפי"ז גם נדחית ראיית בעל מחנה ראובן, דאין ראייה מדברי התוס' בקידושין שלא אכלו מצה מחדש פחות מכשיעור, דשאני התם שלא היה בדעתם להוסיף על השיעור מחמת איסור חדש[כי לא סברו שיכול להזדמן להם מן הישן], ולכן לא הייתה מצוה כלל בפחות מכזית, משא"כ אם דעתו להוסיף, גם בפחות מכזית עדיין י"ל דאיכא מצוה.

אולם, מאידך יש גם מקום לומר, דבאמת אין הפשט שזה תלוי בדעתו אם חפץ להוסיף, אלא דהדבר תלוי בשאלה אם יש לו היתר ויכולת להוסיף ולאכול, ואז שייכת כאן הסברא דחזי לאיצטרופי, משא"כ כשיש עליו איסור [כמו איסור שבועה], לא שייך לומר לגבי המצוה דחזי לאיצטרופי, וע"כ כשאין לו אפשרות להשלים השיעור לכו"ע אין כל ערך לחצי שיעור [ודוקא לגבי איסורין התחדש מקרא דכל חלב דאף שאסור לו לאכול את החצי השני איכא הסברא דחזי לאיצטרופי]. ולפי"ז שפיר מובנת ראיית המחנה ראובן הנ"ל מאיסור חדש, דמאחר וסו"ס אם היה נמצא להם מן הישן שפיר היה להם היתר, שוב שייך לומר את הסברא דחזי לאיצטרופי והיו יכולין לקיים את המצוה גם בפחות מכשיעור.

ראיה מהפרשת ג' ערי מקלט

ומעתה נבוא לברר מה שתלו האחרונים להביא ראיה לנידון הנ"ל ממה שמצינו גבי הפרשת ערי מקלט דמשרע"ה, אע"פ דהוי רק חצי מצוה, דהא איתא במכות (י): דרש ר' סימאי מאי דכתיב (קהלת ה,ט) אוהב כסף לא ישבע כסף וכו' זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה. והרמב"ם בספהמ"צ (עשין קפ"ב) כתב וז"ל: שציונו להכין שש ערי מקלט כדי שיהיו מוכנות למכה נפש בשגגה וכו'. ומשמע מלשונו דקיום המ"ע דהפרשת ערי מקלט הוי דוקא בהפרשת כל הששה ערים, וא"כ משרע"ה שלא הפריש אלא ג' ערים לא עשה אלא חצי מצוה.

וע"ע ברמב"ם בפיהמ"ש באבות (פ"ד מ"ב), אהא דאיתא התם הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, שכתב וז"ל: וכבר העירו חכמים ע"ה על חידוש נפלא בתורה יש בו זירוז על מעשה המצוות, והוא אמרו אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן וגו' בידוע שאינן מועילות שלא יהיה בהן דין ערי מקלט עד שיובדלו השלש האחרות שבא"י וכו', ואמנם הבדיל אלו מפני שאמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה ואם כיוצא בזה במשה רבינו ע"ה משיג האמיתות שלם שבשלמים נכסף להוסיף חצי מצות עשה על כל מעלתו ושלמותו, אצ"ל שיעשו מי שנצטרעה נפשם וכו'. עכ"ל. ומבואר כהנ"ל, שמשרע"ה קיים בהבדלת ג' הערים רק חצי מ"ע. וכן מבואר בדברי הספורנו עה"פ אז יבדיל משה וגו' (דברים ד' מ"א) שכתב וז"ל: "הבדיל הערים להראות לישראל מה נכבד ענין שמירת המצוות, שהקפיד לקיים קצת מ"ע". עכ"ל. ועכ"פ חזינו דאף דאין המצוה נשלמת אלא ע"י הפרשת עוד ג' ערים בא"י, מ"מ שפיר נקרא שקיים משרע"ה את חצייה (עיי' בכלי חמדה פרשת פקודי דף קס"ג בספר).

ועכ"פ מבואר שמשרע"ה קיים חצי מצוה, וכבר הוכיח מזה בשו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ב בקונטרס כונן לחקר), דיש ענין בקיום חצי מצוה ג"כ, ודלא כדעת המשל"מ ודעימיה שהזכרו לעיל. והחק"ל שם נדחק לחלק בזה, שהפרשת כל עיר נחשב למצוה שלימה, ומש"כ הרמב"ם דנחשב לחצי מצוה זהו דוקא במנין מצוות, עיי"ש.

ולכאורה נראה דזה תלוי בסברא הנ"ל, דהנה גבי משרע"ה הרי מצד רצונו שפיר היה חפץ להשלים ולהפריש גם שאר הערים, אלא שנאנס בכך שלא היה יכול להיכנס לא"י, וממילא אי אמרינן דבכדי שתהיה לזה מעלה של חצי מצוה סגי מה שיש ברצונו להשלים, א"כ שפיר י"ל דעל הג' ערים שהפריש יש ע"ז שם של חצי מצוה [דחזי לאיצטרופי עם הג' ערים שיפרישו לאחר מכן בא"י]. משא"כ אי אמרינן דבעינן גם שתהא לו יכולת להשלים, וכל היכא שיש עליו איסור אין מעלה בחצי שיעור, א"כ גם מה שהפריש ג' ערים אי"ז נחשב דחזי לאיצטרופי, דהא סו"ס לא היתה למרע"ה יכולת להשלים את המצוה, ואכתי לפי"ז לא שייך לומר שהוא קיים חצי מצוה.

האם הבדלת הערים ע"י משרע"ה היתה חצי מצוה

אולם באמת יש להבין אמאי נחשב זה חצי מצוה, הא לכאורה גוף המצוה היא להכין ערים שקולטות רוצח בשגגה, והרי ילפינן לה במכות שם דכ"ז שלא הופרשו כל שש הערים אף אחת מהן אינה קולטת, וא"כ כל זמן שאין הן יכולות לקלוט אין כאן מצוה כלל גם בעצם ההבדלה, דאל"כ מה דרש ר' סימאי שמשרע"ה הבדילן אע"פ שידע שאינן קולטות, הא מ"מ יש מצוה בהבדלתן, וע"כ דאי"ז מצוה כלל, ואמאי כתב הרמב"ם שמשה עשה כאן חצי מצוה.

ונראה, דהנה זה ברור שהמצוה היא להפריש ערים שקולטות, אלא דיש לחקור האם הפרשת הערים והבדלתן, הוי חלק ממעשה המצוה, אלא שאין המצוה נשלמת עד שהן יהיו גם קולטות, יקלטו [והיינו שהמצוה מורכבת משני דברים, א', הבדלת הערים, ב' שיהיו קולטות], או שכל המצוה מתקיימת רק בתוצאה, כאשר הערים קולטות, וכל עוד שאין הן קולטות אי"ז אלא כהכשר מצוה. ונראה דהרמב"ם ע"כ ס"ל כהצד הראשון, דשפיר יש קיום מצוה גם בעצם

ההפרשה של כל עיר מערי המקלט, ואע"פ דעדיין לא הוכשרו לקלוט, וע"כ כתב דמשה עשה חצי מצוה. וזהו מה דדרש ר' סימאי, שאע"פ שכל זמן שהערים לא קולטות חסר במצוה, מ"מ משרע"ה עשה חצי מהמצוה, שזה מה שבא לידו.

ויעויין ברמב"ם (פ"ח מהל' רוצח ה"א) שכ' וז"ל: מ"ע להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך. וא"כ משמע שזו מ"ע מיוחדת, בנוסף על המ"ע להגלות את הרוצח בשגגה, וא"כ י"ל דגם עצם ההפרשה של כל עיר ועיר מהערי מקלט הוי בגדר מצוה ושייך לומר ע"ז מצוה שבאה לידי אקיימנה, אלא דכל עוד שלא הופרשו כל הערים אי"ז נחשב אלא חצי מצוה של הערי מקלט, דהא עדיין אינן קולטות [והיינו דכוונת הרמב"ם דהיה כאן חצי מצוה לא מצד הכמות של הערים שהפריש רק ג' ולא שש, אלא מצד איכותם שעדיין אין הן קולטות].

ומעתה, אם נימא כפי שהוכחנו מדברי הרמב"ם שבהפרשת הערי מקלט יש קיום מצוה גם בעצם ההפרשה של כל עיר מערי המקלט [ומה שזה נחשב שהוא קיים רק חצי מצוה הוא משום דעדיין לא הוכשרו לקלוט כל עוד שלא הופרשו כל הערים כולן, ולא נשלם כל המצוה], וממילא י"ל דגבי הפרשת משרע"ה שפיר היה כאן קיום של מצות הפרשה. ולפי"ז תו אין להביא ראיה מהפרשת ערי מקלט דמשרע"ה לנידון האחרונים לגבי חצי שיעור במצוה, די"ל דגבי משרע"ה שפיר יש ע"ז שם של מצוה אף בהפרשת ג' ערים, ומש"כ הרמב"ם בפיהמ"ש באבות שלא קיים אלא 'חצי מצוה', כוונתו שקיים רק חצי מאיכות המצוה, דהא הן אינן קולטות, אבל מ"מ הרי קיים את מצות הפרשת אלו הערים. משא"כ במצות אכילת מצה שגוף המעשה מצווה הוא שיאכל כזית, ממילא כשאוכל פחות מכזית י"ל דלא קיים מעשה מצוה כלל. [ואולם אם נימא כהצד השני שכתבתי לעיל, דכל עוד שהערים אינן קולטות חסר גם במצות הפרשת הערים, וכשעדיין אין הן יכולות לקלוט אין על הפרשתם שם מעשה מצוה כלל, ומה שעשה משרע"ה לא היה אלא חצי מצוה גם בכמות, ואפ"ה היה ע"ז שם קיום חצי מצוה, א"כ אכתי יקשה לדעת הסוברים שאין כל ענין בקיום חצי מצוה²].

חילוק האם שייך במציאות שתושלם המצוה

אולם, יתכן לומר באופ"א, דהסברא ד'חזי לאיצטרופי' לענין הגדרת מצוה גם בחצי שיעור, לא תלויה בשאלה אם בדעתו להוסיף או אם יש לו היתר להוסיף לשיעור, וכדכתבנו לעיל, אלא זה תלוי אם במציאות יכולה המצוה להיות מושלמת אפילו ע"י אחר, דהיכא שיש אפשרות להשלים את השיעור, וכמו בהפרשת ג' הערים, דאף דעדיין לא הפרישו את השלוש שבא"י

(ב) וראיתי שהגר"ח קרייסוירטה זצ"ל (הו"ד בס' מבית לפרוכת עמ' רכ"א) ביאר שהפרשת ג' הערים כל עוד שהן אינן קולטות אינם כלום, וגרע מחצי שיעור, וה"ז כחצי מלאכה בשבת כמו עקירה בלי הנחה, דכתב רש"י בשבת (ג. ד"ה פטור) דאסור רק מדרבנן. ולפי"ז מה דאיתא בגמ' שמשמע"ה אמר 'מצוה הבאה לידי אקיימנה', הלשון מצוה אין הכוונה קיום מצוה אלא רק התעסקות במצוה. אך לכאורה דבריו אלו הם דלא כהמבואר בדברי הרמב"ם בפיהמ"ש שהבאנו לעיל, דמחשיב ליה כחצי מצוה ממש. אולם, כבר מצאנו כהאי גוונא (דשייך להגדיר את ההתעסקות בהכנה למצוה בתואר 'מצוה'), במב שכתב המחבר בשו"ע הל' פסח (ס' ת"ס ס"ב) וז"ל: הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה וכו' וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה עכ"ל. וכתב המ"ב שם דוהו משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, ואע"פ דאי"ז אלא אפיית המצות.

מ"מ הן עומדות להפרישן אח"כ, שפיר נחשב זה קיום מצוה. אולם, אם אין לו אלא חצי שיעור מצוה ואינו אוכל יותר, י"ל דבאמת אין באכילתו מצוה כלל, וכך משמע בירושלמי (תרומות פ"ו ה"א) ומודה ר"ל בעתיד להשלים דח"ש אסור מן התורה, היינו דוקא בעתיד להשלים השיעור בפועל.

ויש להביא ראיה דשפיר יש שם מצוה גם על חצי מצוה היכא שיש אפשרות להשלימה, מהגמ' בשבת (קלג:), גבי אומן שמל בשבת והשאיר ציצין המעכבין דעבר על חילול שבת, ופריך לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה וכו', הרי דחצי מצוה גם נידונה כמצוה שדוחה שבת. וכן מצינו לגבי מילה, דאף דקיי"ל (שבת קלז:): דמי שמל ולא פרע כאילו לא מל, מ"מ בשני מוהלין שאחד מל והשני פרע, גם הראשון מקרי שעושה מצוה, עד שיש הסוברים דשניהם דוחין שבת שזה ימול וזה יפרע (עיין שו"ע יו"ד סי' רס"ו וכו' ובנו"כ שם). אמנם אי"ו מוכרח, די"ל דאמנם קיום מצוה אין בוה אלא רק דהוי מעשה מצוה, ומש"ה גם זה דוחה את השבת, ובוה גופא נחלקו שם המחבר והרמ"א, אי לדחיית שבת מספיק שעושה מעשה מצוה או שרק קיום המצוה הוא דוחה את השבת.

שו"מ בספר יד דוד (מכות : ד"ה מצוה) שכתב וז"ל: אמנם נראה לע"ד דעד כאן לא קאמרינן דאין מצוה בחצי שיעור אלא כשאינו מקיים רק החצי מן המצוה אבל החצי האחרת אינה מתקיימת כלל, אבל כשכל המצוה מתקיימת ע"י שנים, וכל אחד עביד פלגא דמצוה בוודאי הרי זו מצוה שלימה ולרצון לפני הבורא יהיה, והרי לרוב האחרונים שנים מוהלין בשבת אע"פ שהמוהל בלי פריעה אינו מקיים המצוה בשלימות, דמל ולא פרע כאילו לא מל, ואעפ"כ מותר כיון דאח"כ מתקיים המצוה בשלימות, ושנים שעשו מצות מעקה וכן שקבעו מזוזה וכן שילוח הקן וכדומה מן המצוות, בוודאי שקיימו המצוה בשלימות ולא יקופח שכרם ולא יפקפק אדם דלא עבדי תרווייהו מצוה, וה"נ בערי מקלט משה עשה אתחלתא דמצוה ויהושע גמרה ואע"פ שלא היו בזמן אחד והיה הפסק בנתיים מה בכך הא גבי מילה ופריעה נמי אי אפשר לקיים כאחד, כן נראה לדעתי הקלושה, עכ"ל היד דוד שם.

ומבואר בדבריו כהנ"ל, דכל החידוש של המל"מ והשבות יעקב דבחצי מצוה אין ענין כלל, זהו דווקא בגוונא שלא תושלם אח"כ המצוה, אבל אם תושלם אח"כ המצוה ע"י אחר ודאי נחשב הדבר שהמצוה נתקיימה ע"י שניהם. וא"כ שוב אין הנידון דומה לראיה, דבשלמא גבי ג' ערי מקלט, מכיוון שלבסוף יבדיל יהושע עוד ג' ערים, נמצא דמה שהפריש משרע"ה הוי חלק ממעשה המצוה, משא"כ כשאוכל רק חצי שיעור וגם בסוף לא יושלם קיום החצי השני, בכה"ג גם החצי שאוכל אינו כלום דאי"ז אכילה כלל, ואין ע"ז שם מ"ע.

אך אכתי יש לעיין ולדון גבי הפרשת הערי מקלט ע"י משרע"ה, האם זה דומה למילה או לאוכל חצי שיעור, דלכאורה לגבי משה עצמו אי"ז נחשב דחזי לאיצטרופי עם הערים שיופרשו אח"כ, דהרי אין בידו לגמור ולהפרישן. וא"כ י"ל דעד כאן לא אמר היד דוד שאם שייך שתושלם המצוה יש ענין גם בח"ש אלא דוקא היכא שהעושה את החצי הראשון הוא בר הכי לסיים גם את החצי השני, אבל היכא שהמתחיל במצוה הוא מנוע מלסיימה, ומופקע לגמרי

מקיום המשך המצוה, מסתבר שזה גרע טפי, ואי"ז דומה למילה שגם בעשיית מקצתה יש ע"ז שם מצוה, מאחר ובידו לגמור גם את החצי השני.

הפרשת ערי מקלט אינה על הגברא

אכן י"ל דחלוק דין הפרשת ערי המקלט, שאי"ז דין על הגברא כלל אלא המצוה היא שיופרשו, וכל היכא דניתן להשלים את ההפרשה [גם אם ע"י אחר], תו נחשב שמקיים מצוה, וממילא גם משרע"ה קיים מצוה בהפרשת ג' הערים, היינו שנעשתה המצוה על ידו.

ובסברא זו יש לדחות את ראיית המנ"ח (מצוה קל"ד) שהוכיח דגבי מ"ע אין קיום מצוה בפחות מכשיעור, דאל"כ הצנועים לא היו מושכין את ידיהם ממצות אכילת לחם הפנים כשלא היה להם שיעור אכילה (כמבואר ביומא לט.), עיי"ש. וכ"כ ראייה זו מדנפשיה במהר"ץ חיות ביומא שם, וכתב דהחת"ס דחה דבריו, די"ל דאע"פ דבכל מצוה יש חיוב אף בפחות מכשיעור, מ"מ אכילת לחם הפנים שאני, דאינה מצוה המוטלת על הפרט רק על כל כהני בית אב שיתאכל לחם הפנים, ואם נתאכל ע"י אחר ג"כ נתקיימה המצוה ולכן משכו ידיהם. עכ"ד [וכ"כ החת"ס בשו"ת או"ח סי' ק"מ, והניח בצ"ע את דברי המג"א בסי' נ"ג ס"ק כ"ו]. ויש להוסיף את מה שכתב הבית הלוי (ח"א סי' ב' אות ז') שהביא את תי' התו"י ביומא שם שכתבו דלא בעי כזית לגמרי, ומזה הוכיח כחידושו שם, דגבי מצות אכילת קדשים אין דין אכילה של כזית כבכל התורה כולה, אלא המצוה הוי רק בגוף הקרבן שיהא נאכל, וממילא כל היכא דעביד שיתאכל הקרבן זהו מצוותו, וכתב שכן הוא גם בלחם הפנים. עיי"ש. ולפי"ז אין לדמות ענין זה לכל מצוות שדינן באכילה בכזית, דאדרבה, מה ששם משכו את ידיהם הוא משום שאין המצוה תלויה באכילתם כלל [דהמצוה היא רק שיהא נאכל ואין בזה 'דין אכילה'], משא"כ היכא דאיכא מצוה באכילה אכתי י"ל דשפיר איכא מצוה גם בחצי משיעור האכילה.

